

УДК: 347.454

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.18>

## ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЗА ПОРУШЕННЯ УМОВ ДОГОВОРУ НА ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ

**Котенко О.М.,**

завідувач відділу професійної підготовки та післядипломної освіти  
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти» Одеської обласної ради,  
аспірант кафедри цивільного права  
Національного університету «Одеська юридична академія»  
<https://orcid.org/0000-0002-1074-3786>

### **Котенко О.М. Відповідальність сторін за порушення умов договору на виконання науково-дослідних робіт.**

Наукова діяльність традиційно асоціюється з діяльністю, що має творчий, дослідницький характер, результати якої здатні задовольнити як науковий інтерес самих дослідників, а й потреби промисловості, сільського господарства, будівельної галузі, медицини та багатьох інших сфер діяльності сучасного суспільства. Таким чином, наукова діяльність не обмежується лише запитаними, що стосуються власне наукової проблематики, і не замикається в межах якоїсь однієї наукової галузі. Від сучасної науки очікують реальних результатів, здатних підвищити ефективність різних видів діяльності, забезпечити видимий економічний ефект та соціальний добробут. Тим часом правова природа правовідносин реалізованих у сфері наукової діяльності, в тому числі виконання науково-дослідних робіт залишається малодослідженою.

Наукова і науково-технічна діяльність є невід'ємною складовою частиною навчального процесу, що забезпечує інтеграцію освіти і науки. Останнім часом питання, пов'язані з науково-дослідною та інноваційною діяльністю, є дуже актуальними, що обумовлено прагненням нашої держави вийти на інноваційний шлях розвитку економіки.

Висока значущість теми дослідження зумовлена прагненням держави вийти на інноваційний шлях розвитку економіки, у зв'язку з чим актуалізується роль договорів виконання науково-дослідних робіт, їхнє правове регулювання. Це тим, що у ринкової економіки підвищується роль і значення коштів цивільно-правового характеру у сфері створення та використання як науково-технічної продукції, так і результатів інтелектуальної діяльності (науково-дослідних робіт), які, в свою чергу, набувають властивості товару і досить широко залучаються до цивільного обороту

У зв'язку з цим, актуалізується роль договорів на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Науково-дослідні роботи — сукупність робіт, спрямованих на здобуття нових знань та практич-

не застосування при створенні нового виробу чи технології.

Дані договори виступають одним із основних «інструментів» щодо оформлення цивільних правовідносин спрямованих на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

**Ключові слова:** науково-прикладний результат, цивільно-правова відповідальність, умови договору, реальна шкода, конфіденційна інформація.

### **Kotenko O.M. Liability of the parties for violation of the terms of the contract for the performance of scientific and research works.**

Scientific activity is traditionally associated with activity of a creative, research nature, the results of which can satisfy the scientific interest of the researchers themselves, as well as the needs of industry, agriculture, the construction industry, medicine and many other spheres of activity of modern society. Thus, scientific activity is not limited only to inquiries related to actual scientific issues, and is not limited to any one scientific field. Real results are expected from modern science, capable of increasing the efficiency of various types of activities, providing a visible economic effect and social well-being. Meanwhile, the legal nature of legal relations implemented in the field of scientific activity, including the performance of scientific and research works, remains poorly researched.

Scientific and scientific-technical activity is an integral part of the educational process, which ensures the integration of education and science. Recently, issues related to research and innovation activities are very relevant, which is due to the desire of our state to enter the innovative path of economic development.

The high significance of the research topic is due to the desire of the state to enter the innovative path of economic development, in connection with which the role of contracts for the performance of scientific research works and their legal regulation is actualized. This is due to the fact that in a market economy the role and importance of funds of a civil-legal nature in the sphere of creation and use of both scientific and technical products and the results of intellectual activity (research works), which, in

turn, acquire the properties of goods and are quite widely involved in civilian turnover

In this regard, the role of contracts for the performance of research, development and technological works is updated.

Research works are a set of works aimed at obtaining new knowledge and practical application in the creation of a new product or technology.

These contracts are one of the main "tools" for the registration of civil legal relations aimed at the implementation of research, development and technological works.

**Key words:** scientific and applied result, civil liability, contract terms, real damage, confidential information.

**Постановка проблеми.** Обов'язковою умовою існування закладу вищої освіти є здійснення таким закладом наукової та науково-технічної діяльності. Наукові дослідження можуть проводитися за рахунок коштів державного бюджету. Водночас наукова і науково-технічна діяльність у закладі вищої освіти може також здійснюватися на підставі договору. Під час укладення будь-якого договору необхідно приділити достатню увагу відповідальності сторін за порушення передбачених договором обов'язків. При цьому під порушенням обов'язків мається на увазі як їх невиконання, так і неналежне виконання (тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом договору). Відтак необхідно проаналізувати відповідальність сторін за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Питанням цивільно-правової відповідальності загалом займалось багато дослідників, зокрема: Г. Матвеєв, Я. Шевченко, І. Кан-Зафарова, В. Примак, І. Безклубий та інші. Проте в науковій літературі, зокрема в цивільному праві, питання цивільної відповідальності за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт недостатньо вивчене.

**Метою статті** є аналіз особливостей відповідальності за порушення умов договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт та удосконалення його правових наслідків на основі вивчення відповідних доктринальних та законодавчих положень цивільного права України.

**Виклад основного матеріалу.** Договір, як найважливіший засіб регулювання, по-перше, оформляє відносини щодо створення та використання нових результатів інтелектуальної діяльності, по-друге, регламентує взаємні права та обов'язки виконавців та замовників науково-дослідних робіт. З іншого боку, враховуючи складність предмета договору виконання науково-дослідних робіт, вкрай важливим є вивчення основ правового ре-

гулювання цього виду договорів. Тому питання, що виникають при регулюванні результатів інтелектуальної діяльності у сфері науки, вимагають детального вивчення та теоретичної розробки. Понад те, залучення в цивільний обіг об'єктів, результатів інтелектуальної діяльності можна вважати як одне із ключових напрямів підйому економіки, що забезпечує національні інтереси України.

Науково-дослідні роботи – сукупність робіт, спрямованих на здобуття нових знань та практичне застосування при створенні нового виробу чи технології.

Договір є основною правовою формою відносин між науковою організацією (виконавцем НДР) та підприємством (замовником). Підприємство, не маючи власних підрозділів НДР або маючи недостатній науково-технічний потенціал, з метою свого розвитку здійснює стратегію мобілізації зовнішнього науково-технічного потенціалу. Розробивши програму НДР на ближню -, середньо- та довгострокову перспективу, воно визначає, які роботи можуть і повинні бути виконані самостійно, а які у кооперації із зовнішніми науково-технічними організаціями та виконання яких робіт доцільно здати в поспіль, пред'явивши до результатів роботи певні технічні вимоги.

Світовий досвід показує, що у ряді виробництв і під час складних розробок за умов нестабільності довкілля успіх досягається лише у одному-двох випадках із десяти. Якби ризик був покладений на виконавця, останній виконував би лише нескладні роботи, у виконанні яких він був би впевнений. Така норма призвела б до суттєвого зниження темпів науково-технічного розвитку.

Умови договорів на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт повинні відповідати законам та іншим правовим актам про виняткові права (інтелектуальну власність). Необхідність такої норми викликана творчим характером роботи, й у цьому полягає інша особливість договору виконання НДР на відміну договору підряду.

Слід, однак, зазначити, що, незважаючи на наявність законодавства про охорону інтелектуальної власності (зокрема патентне право), реально ця власність захищена вкрай слабо. Великий ступінь захисту досягається у випадках, коли автор ідеї, винаходу, нової моделі здійснює безпосереднє керівництво розробкою, як це має місце у ряді фірм США, де під перспективні ідеї, відкриття та винаходи створюються внутрішньо-фірмові ризикові підприємства.

Законодавство диференціює права виконавця НДР про залучення до розробки третіх осіб: при виконанні НДР для цього потрібна згода замовника, при виконанні ДКР такої згоди не потрібно. Очевидно, така норма спрямована на підвищення захищеності комерційної таємниці, оскільки на етапі НДР задум замовника легко розкривається.

Правові норми, що регулюють виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт за договором із замовником, встановлені Цивільним кодексом України ( далі - ЦК України).

Відповідно до ЦК України за договором на виконання науково-дослідних робіт виконавець зобов'язується провести зумовлені технічним завданням замовника наукові дослідження, а замовник зобов'язується прийняти і оплатити. Цей договір, як і договір підряду, спрямовано виконання робіт. Предмет договору виконання науково-дослідних робіт охоплює і результат таких робіт. Саме тому передбачений ЦК України правовий режим договорів на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт включає також питання, пов'язані з їх результатом. У зв'язку з цим норми ЦК про договір підряду застосовуються до таких договорів субсидіарно [1].

Проте є і різниця між договором підряду і договором виконання науково-дослідних робіт. Предметом першого завжди є результат як такий, притому матеріальний, і відповідно припинення договору шляхом виконання пов'язане з передачею результату. У другому як предмет виступають виконання робіт та їх результат, який може бути як матеріальним, так і нематеріальним, а виконання роботи може мати за певних умов самостійне значення.

Деякі вчені активно виступали за самостійність договору виконання науково-дослідних робіт. Так, М.П. Ринг визнавав віднесення цього договору до підрядних помилковим, підкреслював, що «і інші договори мають низку загальногрупових ознак, як-от: виникнення правовідносини щодо роботи, виконання її одним контрагентом за завданням іншого, передача результату роботи замовнику. Водночас кожен договір має специфічні ознаки та незалежний від нього. Це означає, що норми однієї з них, скажімо договору підряду, є загальними інших договорів» [3].

Нині прибічниками самостійності договору виконання науково-дослідних робіт є А.П. Сергєєв та Ю.К. Толстой. Вони кажуть, що «характер виконуваних робіт і досягнуті за цими договорами результати настільки відрізняються один від одного, що їх навряд чи можна віднести до єдиного договірного типу». Предметом договору підряду, на їх думку, є «результат нормальної виробничої діяльності підрядника», основні показники якого може бути конкретно визначені сторонами під час укладання договору. Перед виконавцями за договорами виконання науково-дослідних робіт стоїть вирішення творчих завдань, які не можна точно визначити заздалегідь. Виконавцями може бути отримано і негативні результати, що є порушенням договору, а розглядається як можливий варіант виконання. Виконання науково-дослідних робіт нерідко призводить до створення нових

об'єктів інтелектуальної власності – авторських творів, винаходів, промислових зразків, секретів виробництва тощо, умови використання яких вимагають спеціальної угоди сторін та регулюються нормами про виняткові права.

Існують точки зору, згідно з якими договір відноситься до договорів на надання послуг, договорів на передачу науково-технічних досягнень і навіть ліцензійних договорів.

З погляду сутності договору цікава позиція І.В. Закржевської, яка пропонує перейменувати договір на «договір на здійснення науково-дослідної діяльності». Вона вважає, що термін «роботи» не відображає специфіки договору, предметом якого виступає саме науково-дослідна діяльність, а не роботи [3].

Законодавець у питанні відповідальності сторін обмежився вказівкою на обов'язок виконавця відшкодувати збитки за порушення умов договору та наслідки неявки замовником за отриманням результатів робіт. Відповідальність сторін регулюється нормами про відповідальність сторін за договором підряду та загальними положеннями про відповідальність порушення зобов'язань.

Порушення виконавцем договору може виражатися у простроченні виконання робіт; порушення строків передачі результатів робіт; неналежне виконання зобов'язання, внаслідок якого замовник позбавлений можливості скористатися результатом робіт згідно з цілями, які переслідував замовник під час укладання договору тощо.

Порушення виконавцем термінів виконання робіт викликано недостатньо серйозним ставленням виконавця до договірних зобов'язань, поганою організацією чи розробкою. Тому дослідження не можна назвати безперспективними, а результат недосяжним, тому відповідальність виконавця не виключається.

У науковій літературі порушувалося питання, порушення яких термінів тягне відповідальність виконавця – лише кінцевих чи ще й поетапних. Бурмістрів В.Л. вказував на юридичну рівнозначність кінцевих та проміжних термінів, і робив висновок, що виконавець відповідає і за порушення поетапних термінів. Як правило, за порушення виконавцем термінів виконання робіт, договором передбачається неустойка. Слід зазначити, що розмір неустойки повинен залежати від вартості роботи в цілому, а не вартості частини робіт, яка не виконана в строк.

У разі якщо суд вбачить провину обох сторін у порушенні умов договору, наприклад, термінів передачі результатів робіт, він може обмежити відповідальність виконавця, знизивши розмір неустойки, що стягується з нього.

Відповідно до ЦК України виконавець зобов'язаний відшкодувати збитки, заподіяні замовнику, у межах вартості робіт, у яких виявлено недоліки, якщо договором передбачено, що вони підлягають відшкодуванню в межах загальної вартості робіт

за договором. Втрачена вигода підлягає відшкодуванню у випадках, передбачених договором. Закон надає право сторонам самостійно визначити у договорі питання про відшкодування втраченої вигоди. Дана норма встановлює відповідальність виконавця, але не дає замовнику права в односторонньому порядку відмовитися від договору.

У літературі недоліки робіт класифікують на наукові та виробничі. До наукових відносять недоліки, пов'язані із змістом наукових досліджень. Виробничі недоліки – використання матеріалів, не передбачених документами, недотримання технологічних норм. М.П. Ринг виділяв недоліки, що стосуються змісту робіт, та недоліки, що стосуються неналежного оформлення звіту про виконану роботу. І.В. Закржевська виділяє суттєві недоліки – дефекти, протиріччя, необґрунтовані висновки щодо поставленого завдання [4].

Виконавець несе відповідальність за пошкодження та втрату наданого замовником майна: «Підрядник несе відповідальність за незбереження наданих замовником матеріалу, обладнання, переданої для переробки (обробки) речі або іншого майна, що опинилося у володінні підрядника у зв'язку з виконанням договору підряду». Тому забезпечення збереження матеріалів, наданих замовником, входить у обов'язок виконавця і є додатковою послугою, наданою виконавцем [1].

Як зазначалося, у ході наукових досліджень може бути виявлено факт неможливості досягнення результатів, або результатів не досягнуто з вини виконавця. У першому випадку досягнення результатів, зумовлених у договорі, неможливе через недостатність наукової та технічної бази. Тут вина виконавця відсутня, отже, відповідальність виключається.

У другому випадку недосагнення результатів спричинене недбалістю або грубою необережністю виконавця. Азімов Ч.М. вводить поняття «творча невдача», під якою розуміє наслідок неправильного вибору виконавцем управління, недостатньої ерудиції його працівників. Творча невдача не відкидає відповідальності виконавця.

У разі неявки замовника за отриманням результату виконаної роботи або іншого ухилення замовника від його приймання підрядник має право, письмово попередивши замовника, після закінчення двох місяців з дня такого попередження продати результат роботи за розумну ціну, а виручену суму, за вирахуванням всіх належних підряднику платежів, внести в депозит.

У разі прострочення оплати результатів робіт замовником виконавець має право заявити вимогу про стягнення відсотків за користування чужими коштами відповідно до ЦК України. Факт несплати робіт практично, як правило, підтверджується актом звірки взаємних розрахунків, який підписується виконавцем і замовником.

Виконавець і замовник повинні підпорядковуватися і загальним правилам відповідальності по-

рушення виняткових прав. Дані норми встановлюють, що відсутність вини порушника не звільняє його від обов'язку припинити порушення інтелектуальних прав та не виключає застосування до порушника заходів, спрямованих на захист прав. Так, правовласник має право пред'явити вимоги про визнання права, припинення дій, що порушують право чи створюють загрозу його порушення, про відшкодування збитків та інші вимоги.

Замовник відповідає за відмову від виконання договору до прийняття результатів робіт. Замовник зобов'язаний сплатити частину встановленої ціни пропорційно до виконаної частини роботи та відшкодувати збитки, заподіяні договором. Виконавець має право у порядку самозахисту скористатися правом утримати річ (результати робіт) доти, доки обов'язок з оплати не буде виконаний замовником.

**Висновок.** У договорах на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт порушення договору виконавця може полягати в невиконанні чи неналежному виконанні ним зобов'язань, що закріплені в договорі, нормативно-правових актах, технічних нормах, завданнях тощо. У свою чергу, порушення замовника полягатиме в такому: а) у неприйнятті виконаного результату роботи; б) у несплаті підрядникові встановленої ціни; в) у розголошенні відомостей, що містять таємницю, без згоди підрядника; г) у ненаданні передбачених договором чи законом послуг підрядникові й ін. З наведеного вбачаємо, що неналежне виконання умов даного виду договору може проявлятися в бездіяльності сторін, а також у вчиненні тих дій, які за умовами договору вони не повинні були вчиняти.

Отже, з наведеного вище доходимо висновку, що невиконання чи неналежне виконання сторонами умов договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт варто розуміти як порушення умов договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, яке призводить до цивільно-правової відповідальності.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний Кодекс України URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 3. ст. 25.
3. Цивільне право України: Підручник. У 2 томах / за ред. Борисова В.І., Спасибо-Фатєєвої І.В., Яроцького В.Л. Київ: Юрінком Інтер 2004. Том 2. 552 с.
4. Веліканова М.М. Договори на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт: автореф. дис канд. юр. наук. Київ, 2009. 17 с.